

1) SOCIOLOGIE JAKO PRODUKT KRIZE

Sociologie / je vědou o společnosti, spol. jevech, strukturách a procesech a jejich vzájemných vztazích. Není jednotně definována z hlediska svého předmětu, ani své základní metody. Problém definice souvisí s tím, že každý další znak, přívlastek, či vymezení už může být charakteristikou sociologického pojetí, nebo koncepce

Pojem sociologie zavedl a jako první použil duchovní otec oboru Auguste Comte ve IV. svazku svého základního díla Cours de la philosophie positive v roce 1837. Původní název byl soc. fyzika.

V čem spočívá specifikum sociologického pohledu na sociální skutečnost? Spočívá ve:

a) každý spol. jev, proces, či vztah se může stát součástí předmětu socg., i když se jím zabývá jiná /speciální/ věda, b) rozdíl je v tom, že socg. zkoumá tyto jevy zásadně ve vztahu k jiným soc. jevům, c) smyslem studia dílčích soc. jevů je lepší porozumění soc. životu jako takovému, nikoliv jevu, jako samostatnému fenoménu., d) socg. se zabývá i těmi jevy, které nejsou předmětem žádné jiné speciální, nebo spol. vědy.

Předmětem sociologie je společnost, což je tvrzení velmi obecné, nicméně zřejmě jediné, na kterém by se shodli sociologové různých koncepcí. Mluvíme-li o společnosti, máme zpravidla na mysli „**souhrn jedinců jednajících s ohledem na jednání druhých, v určitém historickém, prostorovém, kulturním a sociálním kontextu**“ (Keller).

MULTIPARADIGMATICKÁ

- sociologie vzniká v 1/2 19. století (nemohla vzniknout dřív, než problémy, kterými se zabývá)
 - o zánik tradiční společnosti, nástup společnosti moderní – průmyslové dávají vzniknout sociologii – téma mod X tradiční spol je pak pro Soc tématem par excellence, především tedy pro KST
 - vzniká jako snaha definovat kontrolní mechanismy nové společnosti

Sociologie je dědičkou filozofie, náboženství a vznikla jako odpověď na potřeby moderního státu mít exaktní podklady pro rozhodování.

Sociologie se od počátku, tedy od doby svého vzniku v první polovině 19. století, snažila programově odlišit od způsobu myšlení "předsociologických" teorií. Ne snad že by se nepokoušela odpovědět na stejné otázky, ale šlo jí především o jinou cestu nabytí poznatků. Odmítala spekulativní postup práce a činila si nárok na srovnatelnost s přírodními vědami. S touhou dosáhnout stejné spolehlivosti a vědecké hodnoty jako exaktní vědy souvisel i požadavek praktické užitečnosti nově založené společenské vědy.

Přesto se však názory sociologů na samotný vznik oboru liší. ... Už v řecké filozofii totiž nacházíme v té či oné podobě zárodky všech klíčových otázek života společnosti (př. otázka vztahu politiky a morálky u Démokrita a Max Weber; Platónův organicismus a A. Comte, H. Spencer; ...). Je sice pravda, že August Comte jako první

vytyčil program sociologie jako vědy, ale nenaplnil ho. Také při uplatnění kritérií vědeckosti jeho dílo neobstojí. Obsahuje velké množství spekulativnosti a iluzí a příliš se tak neliší od děl jeho předchůdců. Mnoho autorů však Comtův program zvědečnění sociálního poznání považuje za kvalitativně nový bod, postačující ke stanovení "zrodu" sociologie. Nehledě na to, zda byly nesčetné body jeho programu vědy fakticky realizovány a odpovídaly tomu, co se za vědu považuje dnes.

K tomu je potřeba také poznamenat, že někteří nesporní klasikové sociologie jako Weber, Simmel, Pareto atd. nebyli profesionálními sociology, ale celý život nebo jeho značnou část vyučovali jiné předměty. Comtovu novotvaru či pojetí vědy se také vyhýbalo mnoho autorů, kteří jsou dnes považováni za spolutvůrce sociologie (např. Tocqueville, Marx). Jejich pojetí společenské vědy bylo komplexnější nebo si ani nedělali starosti s hranicemi jednotlivých společenských věd.

PRVNĚ VŽDY OTÁZKA KONSTITUCE PŘEDMĚTU SOC. ZKOUMÁNÍ, VYMEZENÍ-.....

Pozitivismus 19. st. Comte a Spencer

sociologie - pozitivistická věda - v protikladu ke spekulativní metafyzice tehdejší filozofie.
rysy pozitivistické metody: pozorovatelnost zkoumaných jevů, sledování kauzálních souvislostí a závislostí mezi jevy /nikoli prvních příčin všech jevů), předvídaní budoucnosti a praktičnost (nikoli pouze výklad a kritika světa). **metodologický naturalismus** - předpoklad, že metody sociálních věd by měly být postaveny na stejných principech (pozorování, experimentu...) jako metody věd přírodních

Hlavní díla . Comte: *Kurs pozitivní filozofie, Systém pozitivní politiky, Pozitivistický katechismus*

- *Spencer: Základní principy, Základy sociologie*

- **organicismus** (celostní, holistický přístup), Společnost jako organismus navzájem propojených a vzájemně závislých prvků, z nichž každý má pro celek nějaký význam - význam prvku v rámci celku se odvozuje většinou od jeho specifické funkce, kterou pro celek organismus vykonává. Takovými prvky mohou být např. stát/státní byrokracie, vzdělávací systém, náboženství, kultura obecně, ekonomika, rodina, ...

- **Evolucionismus**- je především výrazem respektu k zásadním společenským změnám, ke kterým došlo s moderní dobou a snahy zasadit je do obecnějšího a dalekosáhlejšího vývojového schématu.

evoluční přístup je tedy uznáním a) *historicity lidské existence* (skladba základních prvků společenských organismu se liší podle stupně vývoje), b) *zákonitostí či obecných pravidelností* ve vývoji společností; c) *sekulárního charakteru dějin* (nejsou řízeny Božím úradkům)

- **dělba práce** jako jeden ze znaků stupně vývoje společností. podobně Marx a Durkheim **Evoluce jako rostoucí dělba práce a postupující funkcionální diferenciacce společenských subsystémů.**

A. Comte

zakladatel pozitivizmu ve filosofii a sociologii.

pozitivní metoda - oddělení vědy od metafyziky a náboženství, reálné x chimérickému, užitečné x neužitečnému, důvěryhodné x pochybnému, přesné x vágnímu, pozitivní x negativní.

Comte vystupoval jako likvidátor filozofie ve starém, tradičním smyslu.

Podle Comtovy představy nemá filozofie ani svůj vlastní předmět, ani vlastní metodu, která by ji odlišovala od metod exaktních věd.

věda se vzdá neřešitelných problémů = podstaty věcí a jejich příčinách. úloha vědy - odhalení zákonů a vztahů mezi jevy → předvídat budoucnost.

Hlavní úkol viděl v tom, aby se stala nástrojem takových praktických změn ve společnosti, které by skoncovaly s otřesy, jimiž od Francouzské revoluce neustále procházejí evropské národy, a aby nastolila sociální vztahy.

Pozitivismus v nejšířším slova smyslu označuje každou filozofickou nebo vědeckou teorii dovolávající se čistého a prostého poznávání faktů nebo opírající se o jistoty experimentálního typu. Reaguje na rozvoj přírodních věd v 18. – 19.st.

Pozit. filoz. je systematizací věd podle jejich pozitivnosti (na základě jejich schopnosti svědčit o faktech)

- abstraktní- astronomie, fyzika, chemie, biologie a sociologie (zkoumají zákony jevů)
- konkrétní- zákony aplikují na dílčí oblasti (medicína)

Sociální jevy se liší od ostatních jevů tím, že jsou nejsložitější a současně na všech ostatních závislé – proto vznikla sociologie tak pozdě. I tak jsou sociální jevy vlastně přírodními jevy podřízenými přírodním zákonům.

organicismus - Comte odmítal možnosti poznání jednotlivých navzájem izolovaných faktů, trval na zkoumání jejich vzájemných vztahů a požadoval, aby se bralo v úvahu jejich fungování v rámci větších celků jejichž jsou součástí.

Celostní přístup – hlavní Comtův metodologický postulát. Z tohoto pohledu kritizoval soudobou psychologii a politickou ekonomii. Předpokládal, že celek je dostupnější zkoumání, než jednotlivé jevy působící v tomto celku.

Sociologické metody - proti spekulativnosti a krajnostem empirismu, - zákl. výzkumná metoda : **pozorování**, (Pozorování empirických faktů musí být vedeno teorií, jinak je slepé a bez užitku), **nezbytnost vědecké přípravy** → nebude ovlivňován činiteli nevědeckého rázu, tj. předsudky, obecně rozšířené názory atd. Přímé i nepřímé pozorování (památky, obyčeje, obřady... Kumulace empirického materiálu pod vedením teorie.) **experiment, srovnávací studie** - život národů i srovnávání společenství zvířat a lidských společností, srovnávat postavení různých tříd téže společnosti, historické srovnávání,

Pomocí zkoumání empirických faktů lze dospět k formulování obecných sociologických zákonů jakožto neměnných a opakujících se vztahů posloupnosti a podobnosti mezi jevy.

Výchozí problém - historický vývoj x stálost soc. jevů se odráží v rozdělení soc na SS a SD
sociologie - **sociální statika** (studium řádu, vládnoucího v každé společnosti, zkoumá podmínky existence a zákony fungování společenského systému) a **soc. dynamika** (studium pokroku každé společnosti, zkoumá zákony soc. vývoje a změny sociálních systémů).

sociální statika - teorie soc. řádu, organizace a harmonie, organicismus, proti pokusům chápat společnost jako produkt smlouvy mezi individui. Základní společenské instituce: rodina, stát, náboženství a jejich společenské funkce a jejich úlohy v procesu soc. integrace (konzervativní tón),

***(((((((Rodina** - morálně emocionální svazek, založený na vzájemné vazbě a sympatii. Její úlohou je být prostředníkem mezi individuem a rodem, vychovávat v duchu altruismu.

Proti ženské rovnoprávnosti (žena níž intelektem i vůlí) Úlohou ženy je zjemňovat hrubé mužské povahy, probouzet v nich společenské city založené na solidaritě, socializace, rodinné vztahy

dělba práce - analogií rodinných vztahů v širším společenském rozměru je kooperace založená na dělbě práce.

Zdůrazněním emocionálních a morálních vazeb a odsouval do pozadí ekonomické vztahy a vazby, ačkoli jejich význam zcela neodmítal.

i negativní stránky dělby práce - vede k rozvoji indiv. schopností, ale potlačuje společ. orientaci, omezuje lidský obzor, nadměrná dělba práce. → rozklad společnosti na jednotlivé korporace.

Stát - Stát se stává orgánem sociální solidarity, povinností každého jedince je podřídit se mu.

ochránce společenského pořádku, plní ekonomické, politické a morální funkce,

z nejpodstatnějších je podle Comta právě fce. morální.

vysoce hodnotí středověk, kde existovalo rozdělení moci mezi státem a církví)))))))))))*

sociální dynamika -

Pokrok - vývoj po vzestupné linii. faktory pokroku: *primární* - duchovní, intelektuální rozvoj, *sekundární* klima, rasa, délka lid. života, růst populace, dělba práce ..

společenský pokrok se uskutečňuje sám a zákonitě, (sekundární faktory mohou pouze urychlit nebo zpomalit spol. pokrok). Pokrok - materiální, fyzický, intelektuální a MORÁLNÍ.

Zákon 3 stadií je základem Comtovy sociální dynamiky. těmito stadii procházejí lidské myšlení (rozum), ontogeneze jednotlivce, všechny obory lidského vědění a dějiny lidstva:

Teologické – do roku 1300, dělí se na 3 období:

Fetišismus – připisování života vnějším předmětům, , jejich zbožštění),

Polyteismus – hlavně ve starověkém Řecku a Římě, životem byly obdařeny „fiktivní bytosti“, jejichž zásahy se vysvětlovaly všechny jevy

Monoteismus – je to epocha křesťanství, Náboženství jednoho boha mění obraz světa, vztah, obvyčeje a morálku. Katolicismus – největší politické a umělecké dílo lidské moudrosti).

- lidská mysl usiluje o absolutní vědění, o odhalení neměnné povahy bytí. Protože však takové otázky člověk nedokáže zodpovědět skrze empirické poznání, věří se v této fázi, že všechny jevy jsou produkovány díky jednání nadřipirozených bytostí. Cílem společnosti je neustálý výboj a vztah v ní mají podobu vojenských vazeb. Základní institucí je otroctví. Duchovními vůdci jsou kněží, světskými vojevůdci. Nejvýraznější jednotkou je rodina. Základem integrace jsou kontakty mezi skupinami a duch náboženství.

Metafyzické -1300-1800, přechodné období, charakteristické rozkladem starých věr, které byly základem společenského řádu. Reformace, revoluce, vysvětlení skutečností pomocí filozofických pojmů – substance, kauzalita apod. Úpadek autorit moci vládnoucích tříd a náboženství. Revoluce nevytvořila doktrínu, která by mohla sjednotit ducha. Soudobá společnost ve stavu anarchie potřebuje novou ideologii.

- člověk předpokládá existenci abstraktních sil schopných produkovat veškeré jevy, s nimiž přichází do kontaktu. Příčiny dění však už nejsou spatřovány vně věcí, ale přímo v nich. Namísto boha tak nastupuje pojem přírody. Stále převládá představivost nad pozorováním. Duchovními vůdci jsou kněží a filozofové, světskou moc zastupují právníci. Základní sociální jednotkou je stát - kontrola z jeho strany pomocí práva a armády je základem integrace.

Pozitivní - společnost do něj vstupuje . rozšíření věd, růst jejich společenského významu a vytvoření pozitivistické teorie. Charakteristickými rysy pozitivního stadia je vítězství altruismu nad egoismem, růst sociálního citění, rychlý rozvoj materiální kultury, spravedlnost a mír

mysl vzdala marné hledání absolutních počátků a konečných určení univerza a věnuje se studiu zákonů, tj. neměnných vztahů poslušnosti a podobnosti mezi jevy. Člověk se zde zříká nároků na absolutní vědění a spokojuje se s postupným, nikdy nekončícím přibližováním pravdě. Vědění je založeno na pozorování přísně vědeckou metodou. Duchovními vůdci jsou vědci, nejvýraznější sociální jednotkou pak průmysl s průmyslníky jako světskými vůdci. Základem aktivit se stává výroba a osou sociální integrace vzájemná závislost.

7. Pozitivní politika

Slabost Comtovy teorie. Proměnění vědy v náboženství „definitivní a dokonalé.“ Místo boha zaujímá společnost, kterou má individuum uctívat jako nejvyšší bytost, je všechno zavázáno. Pozitivizmus jako náboženství lidstva. Rozplynutí osobnosti ve společnosti. Mimořádná úloha vědců a umělců – nový kněží, ochránci pozitivistických dogmat, strážci nového náboženského kultu. Rozpracoval systém obřadů, sám křtil a oddával své žáky. Nebyla mu cizí myšlenka pozitivistické církve. Pozitivistická federace národů měla zajistit světový mír.

Comtova úloha v dějinách sociologie je velmi rozporná.

Výzva k pozitivnímu vědění, uznání zákonitosti historického procesu, pozornost věnovaná zkoumání sociálních institucí a struktuře společnosti mělo ve své době velký vliv na rozvoj společenskovědního poznání.

Za nedostatek se považuje idealismus, vyjádřený v zákonu třech stadií a v pokusech vysvětlit historické změny působením idejí a metafyzičnost, antidiálektičnost.

Zahrnoval do sociální vědy i prvky náboženského myšlení a požadoval, aby postuláty a dogmata sociologie byly akceptovány bez přemýšlení a analýzy. To však vědu zbavilo antidogmatismu

Mnohé ideje a pojmy význam v sociologickém myšlení. Především přístup ke společnosti jako k organickému celku. Dále rozpracovává Durkheim a Parsons. Důležité rozlišení zákonů vývoje a fungování společnosti, hledání faktorů určujících historický vývoj, sociální integraci a stabilitu sociálních systémů. Velký vliv na společenskovědní poznání měla i Comtova idea objektivity sociologie jako vědy, která se vyvíjí podle principů přírodovědeckého poznání.

Herbert Spencer (1820 - 1903)

vliv přírodních věd, evolucionismus, anglických ekonomů, utilitaristů., víc přejímal z přírodních věd – **Darwinova** knih **Původ druhů...**

Základy sociologie – první pokus o ucelený sociologický systém, založený na etnografickém materiálu. Analyzuje pojmy společnost, sociální růst, sociální struktura, sociální funkce, orgány a systémy společenského života. Sociologie se pro Spencera stává univerzální vědou, která zahrnuje antropologii, etnografii a teorii historického vývoje.

Předmět sociologie

U Spencera nenajdeme rozpracovanou formální definici sociologie a vymezení jejího vztahu k jiným společenským vědám. V knize „Sociologie jako předmět

studia" však věnuje mnoho pozornosti důkazu, že sociologie Je jako věda možná. Tato možnost závisí za prvé, na existenci obecného zákona „přírodní kauzality", který působí stejně v přírodě i ve společnosti, za druhé, na existenci zákonité vazby mezi prvky a strukturou libovolného jevu.

3. Organicismus a evolucionismus

Sociologická teorie vybudovaná na dvou principech: 1) pojetí společnosti jako organismu, 2) idea sociální evoluce.

Sociální oblast podléhá stejným zákonům jako svět fyzikální či biologický. Podle Spencera představuje lidská společnost se svými institucemi určitou formu **organismu**, nadorganického bytí.

Mezi společnostmi a živým organismem existuje celá řada **analogií**: ...Řada **shod mezi biologickými a sociálními organismy**.

- 1) v průběhu své existence roste a objemově se zvětšuje (malé státy v impéria)
- 2) s růstem se stává struktura společnosti složitější
- 3) diferenciaci struktury je provázána analogickou diferenciací funkcí
- 4) s tím roste i rozvoj jejich vzájemného působení
- 5) každý organismus je společností složenou z jednotlivých individuí
- 6) ve společnosti mohou jednotlivé skladebné části dále existovat, i když život celku už skončil.

Společnost lze pokládat za analogickou s biologickým organismem.

Rozdíly.

. 1. Organismus- konkrétní celek – prvky nerozlučně spjaté

společnost je diskrétní celek, prvky jsou víceméně svobodné a různě rozmístěné.

2. ve společnosti je vědomí rozloženo do celého agregátu.

3. společnost existuje pro blaho svých členů, členové neexistují pro blaho společnosti!

- Spencer je individualista. Společnost je pouze agregátem individuí. Rozplynutí individua v sociálním organismu je nepřípustné. (U Comta naopak celek předchází individuum)

Každá **rozvinutá společnost** má **tři systémy orgánů**:

- 1) udržovací systém – organizace částí, zajištění výživy organismu, výroba nezbytných produktů
- 2) rozdělovací systém – vazba mezi různými částmi sociálního organismu na základě dělby práce
- 3) regulační systém – (stát), zajištění podřízení skladebných částí celku.

Specifické části organismu – orgány společnosti, instituce a úřady.

Zákony evoluce – evoluce ve Spencerově teorii ústřední místo. Kdekoli probíhající jevy jsou částmi celkového evolučního procesu. Existuje pouze jedna evoluce, která se všude uskutečňuje stejným způsobem.

Jakýkoliv **vývojový proces** má dvě stránky - **integraci a diferenciaci**. Kvantitativní růst a složitější charakter struktury sociálních agregátů vyvolává proces funkcionální a strukturální diferenciaci celku. V závislosti na růstu společnosti je její částí sobě stále méně podobají. Tyto části plní specializované funkce, které je nutno sladit.

Obecný vývojový mechanismus – dělba práce. Čím je diferenciaci složitější, tím důležitější je existence řídicího, regulujícího mechanismu, který by zajistil soulad mezi činnostmi dílčích struktur. Z toho vyplývá i složitější charakter a diferenciaci samotných procesů řízení. **SILNÉ ECHO U E.D.!!(d.práce, difer + integr)...**

Evoluční přístup ke společnosti – řada problémů. Sociální evoluce je pro Spencera rozporný, ale plynulý, postupný a do určité míry automatický proces, nedovoluje urychlení a intervenci zvnějšku. Organický charakter sociální evoluce, odsuzuje pokusy o revoluční proměnu. každá evoluce probíhá po linii nejmenšího odporu... evoluce = zákonitý a zrychlující se pohyb od stejnorodosti k různorodosti, jakožto změna ze stavu relativně nevymezeného, nekoherentního a homogenního ke stavu relativně vymezenému, koherentnímu a heterogennímu. Evoluce představuje proces rostoucí **diferenciaci a integraci** (sub)systémů.

ustoupil z pojmu pokrok, který pokládal za příliš antropocentrický. když mluvil o zákonu evoluce neměl na mysli zlepšení života, „je tu i Možnost a nevyhnutelnost regresivních procesů. Probíhají stejně často jako progresivní. Společenský pokrok není lineární, ale divergentní – neshodný.

u Spencera nacházíme 4 výklady sociální evoluce: 1) progres k nějakému ideálnímu stavu, 2) diferenciaci sociálních agregátů na funkcionální subsystemy, 3) růst dělby práce, 4) zdroj diferenciaci společnosti.

1. FERDINAND TONNIES (1855-1936)

Dílo: „Pospolitost a společnost“ z roku 1887

- Základním obsahem této práce byl protiklad dvou typů sociálních vazeb, tj. pospolitostních (gemeinschaft) a společenských (gesellschaft).
- Vztahy prvního typu se zakládají na emocích, sympatiích a duševní náklonnosti. **Pospolitost** představuje sociální útvar, jehož členové žijí trvale v úzkých vztazích prodchnutých vřelým pocitem vzájemnosti, tak také autority, která je odvozena od autority otcovské. V čistém typu pospolitosti všichni členové společně vlastní a užívají všechny komunitní statky. Vztahy mezi členy pospolitosti vyrůstají organicky ze zažitých tradic a zvyku.
- Typy pospolitostních vztahů: 1. Rodové vztahy. 2. „Sousedské“ vztahy. 3. „Přátelské“ vztahy .
- **Společnost** naproti tomu lidi v zásadě nespojuje, nýbrž rozděluje. Každý v ní jedná pouze sám za sebe, a to v trvalém napětí vůči druhým, jež vyrůstá ze všudypřítomné konkurence. Základem vztahů druhého typu, tj. společenských vztahů, je racionální výměna, směna vlastněných věcí. Tyto vztahy mají tedy věcnou povahu a jsou charakterizovány protikladnými snahami účastníků. Jsou částečně založeny na vztazích pospolitostních, avšak mohou existovat i mezi oddělenými a vzájemně cizími individui a dokonce i mezi nepřáteli díky uvědomělému rozhodnutí těch, kteří se na nich podílejí.
- „Podstatou všech těchto vztahů a vazeb je vědomí užitečnosti a hodnoty, kterou má, může nebo bude mít jeden člověk pro druhého a kterou tento druhý odhaluje, přijímá a chápe. Vztahy tohoto druhu mají tedy racionální strukturu.“
- Tyto dva druhy vztahů a vazeb, tj. pospolitostní a společenské, mají charakterizovat nejen vzájemné vztahy mezi lidmi, ale i vztah člověka ke společnosti. V pospolitosti sociální celek logicky předchází části. Ve společnosti je naopak sociální celek souhrnem částí.

(**Gemeinschaft a Gesellschaft** [gemajnsaft, gezelšaft], kategorie zavedené do společenských věd [F. Tönniesem](#) (1855 – 1936). Gemeinschaft (společenství – rodina, vesnice, maloměsto) je založena na spolupráci a solidaritě členů, na osobních vazbách, na morálce, zvycích, náboženství. Gesellschaft (společnost, asociace – velké město, stát, národ) je založena na individualismu, na odosobněných vztazích, na [konvencích](#), právu a veřejném mínění. Lidstvo

se podle Tönniese vyvíjí od Gemeinschaft ke Gesellschaft, jak to má dokládat vývoj od feudální ke kapitalistické společnosti)

Základem těchto dvou typů organizace sociálního života jsou dva typy vůle, označované Tönniesem jako „Wesenswille“ a „Kürwille“. Wesenswille je bytostná, *organická* vůle, tj. v určitém smyslu vůle celku, determinující jakýkoli, i ten nejméně významný aspekt sociálního života. cíle a prostředek tvoří jeden celek (neuvědomnělá vůle k cíli, řízena emocemi, podvědomím...). Jednání, jež je vedeno **organickou vůlí**, vyrůstá z poměrů a z ducha pospolitosti. Má celostní, organický či komplexní charakter, jsou skrze něj vyjadřovány hodnoty, které člověk sdílí s druhými jako člen společného celku

Kürwille označuje jiný typ působení integračního faktoru, oslabení sociální vůle, její rozčlenění na množství dílčích suverénních vůlí, jež se mechanicky spojují v celek společenského života. Je to vůle *arbitrární* - cílevědomé jednání, kde cíle a prostředky jsou odděleny (racionality), jednání, které je řízeno **arbitrární vůlí**, slouží jen jako technický prostředek k dosažení cíle, jímž je maximalizace zisku. Nejde v něm o výraz žádných vyšších hodnot, ale pouze o zcela profánní užitečnost - všechny formální svazky jsou tvořeny oběma typy vůlí, v různém poměru

Kde lze empiricky pozorovat sociální výtvoř, v nichž se realizuje každý z popsaných typů vůle? Jinak řečeno, je vůbec možné pospolitost a společnost empiricky pozorovat? Na tuto otázku odpovídá Tönnies záporně. Jakýkoli konkrétní sociální výtvoř je souhrnem pospolitostních i společenských prvků, a samy tyto pojmy jsou póly kontinua, v jehož rámci mohou být umístěny všechny konkrétní historické společnosti. Žádný z těchto pólů, je-li charakterizován „o sobě“, neexistuje. Jsou to myšlenkové výtvoř, abstraktní podstaty, *ideální* či *konstruované* typy.

Tönnies předpokládal, že formální, individuálními zájmy a tendencemi ani skupinovými či třídními cíli nezatížená dedukce různých forem sociálního života umožní dosáhnout univerzálního a všepřátelného sociálního poznání. Domníval se, že k sociokulturním jevům je nutné přistupovat naturalisticky, *nehodnotícím způsobem*, tj. aplikovat na ně teoretickopoznávací principy a metody přírodních věd. Prvořadým požadavkem metody takové racionalistické sociologie byl požadavek *objektivace* sociálních jevů ve smyslu zabezpečení logicky přísného zkoumání a dosažení obecně přátelného poznání. Nástroji objektivace byly abstrakce, idealizace a konstrukce ideálních typů. Získané typy nebyly absolutizovány a nebyly považovány za reálně existující; naopak, samotné tyto typy, tj. pojmové „míry“, byly *aplikovány* na živou skutečnost sociálního života, čímž byla odhalována možnost jejího vlastního sociologického zkoumání. (proti svévolné filozofickohistorické spekulaci).

Principem sociologie se tak stala abstrakce. Základem Tönniesova sociologického myšlení byl princip pojmové antinomie: jako kterýkoli projev sociální vůle je zároveň jevem volným i rozumovým, tak kterýkoli sociální výtvoř zároveň obsahuje rysy pospolitosti i společnosti. Pospolitost a společnost se tak staly základním kritériem klasifikace sociálních forem.

Nicméně, Dialektické vzájemné působení vůle a rozumu se podle Tönniese vyvíjí tak, že postupně převládá rozum, tzn. že společenský vývoj je proces, v němž narůstá racionalita. Tím je determinován směr společenského vývoje od pospolitosti ke společnosti.

Typologie pospolitosti a společnosti nezůstala ideologicky neutrálním nástrojem popisu sociálních procesů. Ať se Tönnies jakkoli snažil zdůraznit hodnotově neutrální charakter svých představ, obsah jeho prací způsobil, že mnozí badatelé vykládali Tönniesovskou analýzu vývoje od pospolitostních ke společenským formám jako skrytou filozofii dějin, idealizace pospolitosti apod.

Viz ED!...(org X mech) MW (id.typy)

Alexis de Tocqueville /1805 - 1859/

- sociologicky orientovaný historik,T. záleželo hlavně na pochopení *velkého dějinného přelomu*, který probíhal v jeho době, byl přesvědčen, že zlom, k němuž dochází je něčím tak závažným, že v dějinách k ničemu podobnému nedošlo
- 1835, 1840 - dva svazky - „Demokracie v Americe“ 1856 - „Starý režim a revoluce“ - snaha o vysvětlení geneze nové společnosti, kterou T. nazývá *společností demokratickou* (ale chápe to šířeji než my), Demokratická revoluce, je nejtrvalejší, nejstarší a nejstálejší tendencí, s níž se v historii setkáváme", a tvrdí, že „za posledních sedm set let zřídka najdeme velkou událost, která by neprosazovala demokracii". Dodává, že „dříve nebo později" dojdou Francouzi i všechny ostatní národy ke stejným podmínkám jako Američané a aristokracie se již nikdy nevrátí

AMERIKA

De Tocqueville tvrdí, že při výčtu amerických úspěchů jsou zákony (formální politická pravidla, jako např. ústava) důležitější než zeměpisné a hmotné podmínky, ale jde dále a říká, že „**manners and mores**" (způsoby a zvyky) jsou důležitější než zákony. Tocqueville se drží přesvědčení, že systém politické moci hluboce souvisí se sociálními zvyklostmi, se způsoby a zvyky lidu: politické struktury předpokládají úplný „**způsob života**". Domnívá se, že je důležité nejprve poznat způsob života amerických občanů v jeho celistvosti, aby se zjistilo, zda je charakter jejich občanství schopen unést politické instituce moderní demokracie .

Definice a charakteristika demokracie v USA

- v Americe nejsou žádní jiní „vládcové" kromě lidu,
- o Americe skutečně lze říci, že si tam lid vládne sám.
-
- všeobecná rovnost podmínek mezi lidmi.

hlavní rys - **rovnost** - ne absolutní rovnost, uvědomuje si, že lidé se budou lišit svými schopnostmi, zámožností, vzděláním, jedinými podstatnými rozdíly jsou ale pouze individuální rozdíly tohoto druhu - *lidé své sociální pozice nedědí*, všechna postavení jsou jim přístupná a to, zda je zaujmou závisí na jejich chytrosti a pracovitosti, neexistují ani lepší ani horší povolání, hlavně když vedou k úspěchu,neexistují zde žádné výsady, to, zda někdo žije lépe apod.

•

." Toto vidí Tocqueville jako podstatu demokracie: nikoliv svobodu, ani rovnost před zákonem, ani rovnost příležitostí, ale rovnost společenských podmínek. Ve srovnání se stavem společenských vztahů ve Francii jsou všichni Američané stejní. Nakonec Tocqueville usuzuje, že tato rovnost sociálních podmínek je základní příčinou všech zvláštních sociálních jevů, které v Americe našel: je to „základní fakt, ze kterého jako by se odvíjely všechny ostatní, a zároveň ústřední bod, ve kterém má pozorování neustále končila" .

Tocqueville dále říká, že prvotní vášní, podněcovanou takovými rovnými společenskými podmínkami, je láska k rovnosti samotné (II.II.1) Předpokladem demokratické společnosti je, že každý člověk je stejně dobrý. Ale každý si také všimá drobných rozdílů mezi sebou a ostatními. Např. někteří lidé jsou bohatší, a to může být podle demokratické premisy chápáno jen jako nespravedlnost. Touha po svobodě a touha po rovnosti jsou v Tocquevillově pojetí oddělené. Zatímco jsou demokratičtí lidé přitahováni svobodou, jejich zaujetí pro rovnost je „žhavé, neukojitelné, věčné a nepřekonatelné" (II.II.1).

Podstatu moderní demokracie tak tvoří dogma o vládě lidu v podmínkách všeobecné společenské rovnosti. Jak vládá lidu, tak podmínky společenské rovnosti se navzájem podporují a neodolatelná demokratická revoluce, kterou Tocqueville pozoruje, je právě ta, která vede k úplné rovnosti společenských podmínek

Z toho plyne otázka: Bude rovnost doprovázena svobodou, nebo despotismem?

***((((Filozofická metoda Američanů**

Téměř všichni obyvatelé USA jednají ve stejném duchu a chovají se podle týchž pravidel, mají, i když bez definice jasných pravidel, filozofickou metodu, která je všem společná.

Hlavní rysy: vymknout se systému, zvyklostem, mravním poučením rodiny, názorům třídy, předsudkům národa,.... tradici je nutné vnímat pouze jako poučení, fakta jako užitečné poznatky, je třeba hledat sám v sobě samém příčinu věcí, mířit rovnou k cíli, směřovat k podstatě.

Téměř ve všech duševních operacích spoléhá Američan pouze na individuální úsilí vlastního rozumu. Uprostřed pohybu, který panuje uvnitř demokratické společnosti, se uvolňují tradiční vazby. V zemi, kde jsou si všichni téměř rovni, nemůže docházet k ovlivnění jedince jinými lidmi. Jde tedy o spoléhání na vlastní rozum jako na zdroj nejbližší pravdě. Zmizela důvěra v mimořádného člověka i sklon věřit komukoli na pouhé slovo. Každý se uzavírá do sebe a z tohoto hlediska posuzuje svět. Vše je vysvětlitelné pouhým rozumem.

- Ani ten nejabsolutističtější monarcha nebyl schopen kontrolovat šíření myšlenek a názorů, jež byly krajně nepřátelské monarchickému zřízení. Ale americká demokratická většina odstraňuje všechny nedemokratické názory.

S tímto je spojen další specifický rys, narůstající

Individualismus - je nejnaléhavějším dlouhodobým nebezpečím v demokratických společnostech. Zatímco egoismus je instinktivní a „tak starý jako svět“, individualismus vzniká z „falešného úsudku“ a je důsledkem demokracie.

Individualismus vede k tomu, aby se izoloval od masy bližních, do ústraní s přáteli a rodinou. Je demokratického původu, rozšiřuje se tím víc, jak se vyrovnávají životní podmínky. Demokracie trhá vazby mezi lidmi, mezi generacemi, uzavírá člověka v něm samém.

-
- Aristokracie spojuje každého, od rolníka až po krále, v jednom dlouhém řetězci. Demokracie tento řetězec narušuje a uvolňuje každý jeho článek.. Nejenže demokracie dává lidem zapomenout na své předky, ale také zahaluje pohled na jejich potomky a izoluje je od jejich současníků. Každý člověk je navždy odkázán sám na sebe a existuje nebezpečí, že by se mohl zcela uzavřít sám do sebe...

Protože podstatou demokracie je rovnost společenských podmínek, Tocqueville se zřejmě domnívá, že pouta mezilidské solidarity jsou vlastně rovností oslabována. Jakobínské ztotožnění rovnosti s bratrstvím je tak vnitřním rozporem, neboť společenské vztahy jsou ve skutečnosti založeny na nerovnosti. Potřeba závislosti jednoho člověka na druhém je jak urážkou naší touhy po osobní svobodě, tak základem pro naše veškeré mezilidské vztahy. Čím jsou si všichni stále více podobní, tím méně potřebujeme toho druhého a každý člověk ztrácí zájem o záležitosti svých bližních. Lidé se vůči sobě stávají cizinci. Nezávislost je tak odcizením. Demokracie má tendenci rozpustit společnost v masu jednotlivců, které nic nespojuje.

Přinejmenším dva prvky jakobínského hesla jsou podle Tocquevilla v kontradikci: rovnost je neslučitelná s bratrstvím. Je však rovnost také zásadně neslučitelná se svobodou?

Úskalí třetí: demokratický despotismus

- Cechy, šlechta, stavy, svobodná města, provinční shromáždění, církev – všechny tradiční zprostředkující síly jsou demokratickou společností přirozeně zbaveny své moci, protože jediným principem legitimacy, kterou taková společnost uznává, je vláda většiny. Místo různorodosti autorit, typické pro aristokratickou společnost, „se do demokratického vědomí přirozeně plíží idea jediné centrální moci, vládoucí všem občanům. Tato jednotná centrální moc funguje z důvodu

rovnosti společenských podmínek jen pomocí uniformní legislativy. Mezi lidmi nejsou činěny žádné rozdíly. S růstem individualismu upadá individualita.

- .. lidé žijící v podmínkách společenské rovnosti milují rovnost a nenávidí nerovnost. A čím více se rovnost uskutečňuje, tím více roste touha po rovnosti ještě větší. Jen demokratický stát je vyjmut z této obecné nenávisti k nerovnosti. Proto jsou demokratičtí lidé ve jménu rovnosti snadno ochotni připustit, aby se tato jediná státní moc zvětšovala na úkor všech zprostředkujících autorit, neboť centrální moc je podřízena přáním demokratické většiny.
- Ve svém nadšení reagovat na potřeby a touhy demokratické většiny koncentruje centrální moc do svých rukou společenské funkce, jež dosud státem nebyly vykonávány. Má-li podle demokratického přesvědčení smysl něco dělat, pak to má smysl dělat prostřednictvím úřadů centrální moci, protože jen stát může nakonec zajistit, aby všichni občané získali stejné výhody. „Dnešní vláda se pleťe do všech osobních věcí, více než vlády dřívější“
- ...vlády se stanou hlavními průmyslníky“ a vytváření soukromých obchodních a průmyslových společností bude omezeno a jejich svoboda limitována, neboť jejich vliv představuje hrozbu jak pro centrální moc, tak pro řadové občany.
- i kdyby centrální moc skutečně reprezentovala lid, skutečně usilovala o obecné dobro a skutečně poslouchala vůli lidu - i kdyby demokratičtí lidé dostali, co chtějí, a dostali to rovným dílem - stále by se taková situace rovnala despotismu. Proč? Protože podle Tocquevillova názoru dochází v takových podmínkách k infantilizaci lidí - nezachází se s nimi jako s plně dospělými a proto nejsou zcela svobodni. Zatímco rodiče pečují o své děti s nadějí, že vyrostou ve skutečně nezávislé dospělé občany, demokratický despotismus se spokojí s těmi, kteří zůstanou navždy dětmi.

Tocquevillova charakteristika demokratického despotismu je natolik sugestivní, že si zaslouží delší citaci:

„Vidím nespočetné množství lidí podobných a sobi rovných, neustále se honících za malichernými a banálními prožitky, jimiž přecpávají své duše. Každý z nich, pohroužen sám do sebe, je lhostejný k osudu ostatních... Nad těmito lidmi se tyčí obrovská ochranná moc, jež samojediná dozírá na jejich osudy a je zodpovědná za zajištění jejich požitků. Tato moc je absolutní, detailní, prozíravá a laskavá.. Ráda vidí, když se občané radují, ovšem za

předpokladu, že nemyslí na nic jiného než na požitek... Stará se o jejich bezpečnost, předvídá a uspokojuje jejich potřeby, napomáhá jejich štěstí, spravuje jejich nejdůležitější záležitosti, řídí jejich podnikám... Proč by je neměla zcela zprostit obtíží myslet a všech dalších životních starost!? Tak dennodenně přispívá k tomu, že se svobodné rozhodování stává stále méně užitečným a vzácnějším... Pokrývá celý společenský život sítí malicherných, komplikovaných pravidel, která jsou jak velmi zevrubná, tak uniformní... Neláme lidskou vůli, ale oslabuje ji, ohýbá a vede. Málokdy poroučí; ale často brání v jednání, nic neničí, ale mnohému zabraňuje ve zrodu. Vůbec netyranizuje, ale klade překážky, omezuje, vysiluje, dusí a otupuje...“ (II.IV.6).

-
- *Ve jménu své suverenity a rovnosti na sebe lidé ochotně berou formu nového druhu útlaku. Ztrácejí návyk svobody, ztrácejí smysl pro zodpovědnost a osobní aktivitu. Největším nebezpečím pro demokratické občany je to, že se svobodně vzdají své svobody v honbě za pohodlím a bezpečím.

Obrana proti nim – točq není optimista, ..ale naděje zbývá... tou je

- Americký zvyk svobodného sdružování nezávisle na kontrole centrální moci- přirozená sdružení, která kontrolují zneužívání moci

jediná odpověď na hrozbu demokratického despotismu. I když Američané postrádají „zprostředkující síly“, které může poskytnout aristokracie, přesto disponují bezpočtem „zprostředkujících sdružení“, která ji mohou nahradit. Tato sdružení jsou dvojího druhu politická a občanská.

Taková sdružení jsou dokonce lepší než „zprostředkující síly“ francouzského ancien regime, neboť nejenže poskytují prostor odporu proti centrální moci, ale vytvářejí rovněž desetitisíce fór, kde mohou demokratičtí občané cvičit umění samosprávy a zakoušet sílu, která vyvěrá ze společného konání. Tocqueville tak uzavírá své úvahy paradoxem.

Americká občanská společnost je silná právě proto, že stát je slabý. Skutečně - americká občanská společnost je tak silná, že se sama od sebe zdokonaluje více, než by toho byl schopen jakýkoliv stát. Ale silná demokratická občanská společnost je přesto odsouzena k rovnosti, takže jednou musí dojít k vybudování silné centrální moci, která zase pohltí životní sílu občanské společnosti vnucováním rovnosti (11.11.5). Není ale jasné, zda Tocqueville věří, že sdružování občanů může tento proces, vedoucí k demokratickému despotismu, zastavit, nebo ho pouze zpomalit.